

הרב ד"ר יצחק אבי רונס הרב ד"ר יואל ולוולסקי

נשואי כהן לאשה שנולדה מפונדקאית נכריה

ראשי פרקים:

- א. גר שהוא יהודי מלידה
- ב. הפקעת ייחוס זרע ישראל ברחם נכרית
- ג. היתר נישואי הבת לכהן לאחר גיורה

א. גר שהוא יהודי מלידה

פוסקי זמננו נחלקו בשאלת ייחוסו של וולד הנולד מאם פונדקאית – יש הסבורים שהאם הביולוגית בעלת הביצית היא הנחשבת לאמו של הוולד¹; ויש שלדעתם האם היולדת, הפונדקאית, היא האם ההלכתית². לדעה אחרונה זו, כאשר וולד שנוצר מביצית מופרית מזרעם של בני זוג יהודים נולד ויוצא מרחמה של פונדקאית נכריה, הוולד מתייחס אחריה ונידון כנכרי לכל דבריו.

רבים סבורים שלמעשה יש לפסוק בשאלה זו לחומרא מספק, שכן על אף הנטיה מסבירא לצד זה או אחר, אין בידנו הוכחות מכריעות מספיק³, ועל כן כאשר הפונדקאית היא נוכריה יש לגייר את הוולד מספק. במאמר אחר⁴

1. לדעת הרב עובדיה יוסף האם הגנטית היא אם הוולד (אסיא פז-פח, תש"ע; פסקי דין – ירושלים דיני ממונות ובירורי ייחוסין יא עמוד תקע במהדורת פרוייקט השו"ת; תיק ייחוסין מס' 96 – סח. פסקה ב. וז"ל שם: "כתב בצ"ח אליעזר שם שברור הדבר שהולכין בזה בעיקר בתר הלידה, ומי שמולידה את התינוק היא אמה של התינוק. וכ"כ ב"נשמת אברהם" ח"ד אבה"ע"ז סי' ב ס"ק ב בשם מרן הגר"ש אלישיב שליט"א. אמנם שמעתי מהג"ר יעקב יוסף שליט"א ששאל פעם את הגר"י כהן זצ"ל שהיה אב"ד בירושלים, ואת אביו הגרע"י שליט"א בענין זוג ששהו עשר שנים ולא היה להם וולד, ושאלו מה עדיף, שיגרשנה או שתקבל תרומת ביצית מגויה ותוכל ללדת, והשיבו שעדיף שיגרש מכיון שהוולד יתייחס אחר בעלת הביצית שהיא גויה, ונמצא שאיבד את זרעו, שהרי לא יתייחס אחריו. והגר"י כהן זצ"ל אמר שכן היתה דעת חותנו הגרצ"פ פראנק זצ"ל. עוד הראה לדברי האור לציון ביבמות מב ב שלפי דעת הגר"ח בעלת הביצית היא האם, ואמנם האור לציון מוכיח שגם בעלת הרחם שילדה נחשבת אם מלבד בעלת הביצית. יעו"ש, וכן פסק הרב מאיר ברנדסדורפר (ישורון כא, עמ' תקנז-תקסד; בית-הלל לח, תשס"ט).
- [על דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל בשאלת האימהות ההלכתית, ראה בספרי רפואה מציאות והלכה, סימן כד, הע' 12 בעמ' 294.
2. לדעת הרב זלמן נחמיה גולדברג (תחומין ה, עמ' 248-259) הפונדקאית היא האם, וכן פסק הרב אליעזר יהודה וולדינברג (ציץ-אליעזר ח"ט סי' מ; ח"כ סי' מט).
3. הרב יוסף שלום אלישיב, בשנותיו האחרונות נטה לפסוק שהאם הגנטית היא אמו של הולד, אך החמיר למעשה מספק (ראו במאמרו של הרב אברהם שרמן ישורון כא, עמ' תקלו, ובמובא בהערת העורך, סוף הע' 1 למעלה).
4. ייחוסו של הוולד מפונדקאית נכריה לאביו היהודי, תחומין לא (תשע"א) עמ' 276-281, וראה שם בהרחבה.

הראינו שלמרות הכלל שגר המתגייר נידון כקטן שנולד, שונה דין הנולד מפונדקאית נכריה מדין הנולד מביאת ישראל בנכריה (שהנולד הוא נכרי לכו"ע). בנולד מפונדקאית באופן הנ"ל, נראה לנו לחדש כי על אף שהנולד נולד כגוי, הכל יודו שהוא מתייחס לאחר גיורו כבן לאביו היהודי.

הרעיון שלפיו יתכן שאדם יולד כגוי לכל דבר, אחר כך יתגייר, ולאחר גיורו ייחס להורה היהודי⁵, מבוסס על דעת רב אדא בר אהבה במסכת בכורות (דף מז ע"א) לפיו בכור שנולד לאשה שמוצאה ממשפחת לויים פטור ממצות פדיון הבן, ופירש דבריו רב פפא שם בגמרא שדין זה נכון גם כאשר האשה נתעברה מנכרי. דברי רב פפא אינם מובנים לדעה הסוברת שדינו של וולד הנולד מביאת נכרי באשה ישראלית כדין אביו הנכרי והוא חייב בגיור: אם אכן הולד חייב גיור כדין אביו, לשם מה נזקקנו לפוטרו מחובת פדיון הבן מכח ייחוסה של אמו, ומה משמעות ייחוס הבן לאמו, והרי לאחר שיתגייר הוא נידון ממילא כקטן שנולד ואינו מיוחס עוד אחר אמו כלל ועיקר.

בהסבר הענין נחלקו דעות האחרונים. יש שהסבירו שהנולד מאב גוי ומאם יהודיה נחשב ליהודי משעת הלידה, ואף שמחויב בגרות אין הדבר נדרש בכדי להפכו מנכרי ליהודי כי אם להתירו לבוא בקהל, או לחילופין להחיל עליו חיוב מלא במצוות⁶. על גיור שכזה לא נאמר הכלל שגר המתגייר נידון כקטן שנולד, ועל כן ייחס הולד לאמו נמשך לאחר הגרות כפי שהיה מלפניו.

לדעה אחרת, הולד מתייחס לחלוטין אחר אביו ונידון כגוי המחויב בגיור. מדוע אפוא הוא נחשב כבן למשפחת הלויים אגב אמו? ביאר זאת בעל נתיבות-המשפט (בתשובה שהודפסה בשו"ת חמדת-שלמה אה"ע סי' ב), שבשעת הגיור פוקע ייחוסו של הולד לאביו הנכרי ובעקבות זאת שב ומתעורר למפרע ייחוסו לאמו היהודיה. ובלשונו: "כל זמן שלא נתגייר עדיין, נתייחס אחר אביו, דבגיותן אית להו חייס. אבל כשנתגייר, תו לית להו חייס, וממילא אחר הגירות שדינן ליה בתר אימיה והוי כישראל גמור. ודינו כבכור ישראל, וחייב בפדיון, ואסור בממזרת גם כן מהאי טעמא, כיון דדינו כישראל גמור".

5. ראה עוד בספרי **רפואה מציאות והלכה**, סימן כד פרק יג.

6. ראו זכר-יצחק סי' ד וסי' ל, שהוא קדוש בקדושת ישראל, אך פסול לבוא בקהל. לדברי הרב נפתלי טרופ (**חידושי הגר"ט** כתובות יא, וכח) דינו כישראל שלא חלה עליו עדיין 'קדושת ישראל'. אחרונים נוספים פירשו שיש בו צד גויות וצד ישראליות גם יחד – ראו אמרי-משה סי' כז, ובחי' רי"ט אלגזי להלכות בכורות עמ' נו,א. לסיכום השיטות הנ"ל ראו מורשת-משה יבמות עמ' רסח-רע.

[וראו מש"כ הגר"נ גולדברג, על יחוס אמהות בהשתלת עובר ברחם על אחרת, **תחומין ה**, עמ' 248-267, בעיקר בעמ' 255-256 ובהערות 5-6 שם. -- העורך.]

כפי שביאר הרב הרצוג (שו"ת היכל-יצחק אה"ע ח"א סי' יז) כוונתו לומר שהיחוס לאם אינו מתחיל מרגע הגרות ואילך, אלא שלמפרע היא נחשבת לאמו משעת לידה: "דאל"כ עדיין קשה הלא בפדיון אזלינן בתר שעת לידה ומה בכך שהוא נעשה עכשיו ישראל הלא בשעת לידה היה נכרי ואיך הוא חייב בפדיון שהרי פטר רחם בישראל כתיב, וע"כ שנעשה ישראל משעת לידה".

בדרך דומה כתב גם האחיעזר (ח"ב יו"ד סי' כט): "דהא דאמרינן דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, פרש"י בסנהדרין נ"ח דהוי כקטן שנולד בלי אב ואם – כל זה כשהאב והאם הם נכרים, דלכשנתגייר לית ליה חייס... אבל כשאמו מישראל, אין לו דין כקטן שנולד לגבי אמו, ויש לו חייס לגבה. ואע"פ שצריך גירות, מ"מ כיון שנתגייר ואין לו חייס לגבי האב, הרי הוא מתיחס אחר אמו. עכ"פ לגבי דין זה דשארות, כיון דאמו מישראל לא הוי כקטן שנולד לגבה, וחייב משום אשת אח. וכן לגבי ה' סלעים, כיון דאמו ישראלית. אע"פ שהולד צריך גירות, מ"מ אין לו דין קטן שנולד לגבי אמו ולהכי חייב ה' סלעים".

אחרונים נוספים הסבירו שכל ענינו של דין גר המתגייר כקטן שנולד, נובע מכך שהליך הגיור הופך את הגוי להיות חלק מעם ישראל, וממילא מפקיע ממנו את קשרי היוחסין שבינו לקרוביו הנכרים. אבל אם המתגייר קשור בקשרי יוחסין עם בני משפחה מישראל, קשר זה רק מתחזק בעקבות הגיור ואינו מתנתק בעקבותיו. וכך היא לשונו של ה"ר ברוך דב פוברסקי (בד-קדוש יבמות סי' כג, עמ' צו): "לו יצויר שלגוי יהיה קרוב שהוא ישראל הרי אף לכשיתגייר הגוי, אין בזה מעשה ריחוק לקרובו ישראל, ואדרבה מתקרב הוא אליו ע"י גירותו".

ב. הפקעת ייחוס זרע ישראל ברחם נכרית

והנה, בניגוד לנאמר לעיל, נאמר במפורש בנוגע לנולד מביאת ישראל באשה נכרית שייחוסו של הבן לאביו ניתק כליל ואף לאחר שיתגייר אין הוא שב להתייחס אחר אביו הישראלי, וכדברי הרמב"ם בהל' יבום וחליצה (א, ד): "בנו מן השפחה ומן הנכרית אינו פוטר, שזרע הבא מן השפחה – עבדים, והבא מן הגויה – גוים וכאילו אינם... ואע"פ שנשתחרר בנו מן השפחה או נתגייר בנו מן הגויה – הרי הן כשאר הגרים והמשוחררין, ואינן פוטרין את אשתו".

הרב זלמן נחמיה גולדברג כתב במאמרו הנ"ל (הערה 6, עמ' 257 שם הערה 7) שיש להוכיח שהפקעת הייחוס לאב חלה מרגע ביאת זרע ישראל במעי נכריה, וע"ש בהרחבה. ואם כך, במקרה שלפנינו בו יצירת הוולד נעשתה כשהוא ישראל, הרי שלא על כגון דא נאמרה הדרשה לענין הפקעת ייחוס

האב מדין "בנך הבא מן הנכרית". היות והוולד נוצר מביצית ישראלית ונתייחס אחר אביו בשעת פקידתו, שונה דינו מהנולד מביצית ישראל בנכרית ששם מייחוסו לאביו מופקע משעת הביאה והפקידה מכל וכל. במקרה זה, על אף שנולד מפונדקאית נכרית ונמשך בלידתו אחר אמו ונידון כנכרי כמותה, יוכל הוולד לשוב ולהתייחס לאביו לאחר גיורו.

ניתן לדייק כן אף מלשון המבי"ט בקרית-ספר (הל' יבום, מצוה נ, עמ' מד,א) שכתב בנוגע לולד ישראל מן הנכרית, שאפילו אם התגייר הוולד אינו מתייחס אל אביו "דכיון דמעיקרא לא הווי בני אינם חוזרים ונעשים בניו". ומשמע שאילו לא הופקר זרעו של האב בשעת ביאה, כן היה נחשב הוולד לבנו לאחר שיתגייר, ולא היה נידון כקטן שנולד.⁷

ולכן, אם אביו כהן – הבן יעלה לדוכן, לאחר גיורו המפקיע את ייחוסו לאם הגויה, וכדעת בעל נתיבות-המשפט והאחיעזר שהובאו לעיל.

ג. היתר נישואי הבת לכהן לאחר גיורה

אם נקבל את מסקנת העיון האמור, עדיין תיוותר מקום לשאלה אם בת שנולדה מפונדקאית נכריה תותר לכהן לאחר גיורה. (אמנם, בראשית הדיון נציין שלדעת הסוברים שהוולד נידון כבן לאמו הגנטית, אין כאן כל מקום לשאלה, וראו במכתבו של הרב שלמה משה עמאר אסיא פז, שדעת הרב עובדיה יוסף היא כי בת הנולדת מעיבור שכזה מותרת לכהן).

7. **הצרת העורך:** החידוש כאן איננו פשוט כל עיקר. הטענה של המחברים היא כי היה מתחילה יחוס של העובר לאב היהודי, לפני ההחדרה של העובר לרחם הפונדקאית הגויה. אולם טענה זו איננה פשוטה. מניין לנו ששייך לדבר על יחוס בתקופה שבין הפקידה ליצירה, כאשר ככל תקופה זו העובר נדון "כמיא בעלמא" בלבד? [ראה מ"כ הר"מ סולוביצ'יק בשם אביו, באור המזרח 100, עמ' 122-128, שמעוברת שנתגיירה תוך 40 יום, בנה נחשב כישראל גמור ולא זקוק לגיור עצמי מדין היינו רביתיה (יבמות עח,ב). מכאן שאין שום דין עצמי לעובר קודם יצירה, וכעין המבואר ביבמות סט,ב, שעובר ישראל במעי בת כהן שנתאלמנה נחשב כמיא בעלמא עד ארבעים יום ואיננו פוסלה מלאכול בתרומה קודם יצירה].

תשובת המחברים: אכן קודם ארבעים יום העובר מוגדר כ"מיא בעלמא" משום שבשלב זה עדיין לא התרקם צלם הגוף החיצוני, ויש לכך השלכות הלכתיות לעניינים שונים. אולם אין זה סותר את העובדה שכבר בשלב זה דעתו של אביו עליו ונקרא אדם לעניינים אחרים (ראו תשובות והנהגות ד, פא). ובפרט שמבחינה גנטית יצירת העובר נעשית ברגע הפריית הביצית, וכבר ברגע זה נזרקת בו הנשמה (סנהדרין צא,ב) ונקבעת צורתו העתידית של האדם כמאמר חכמים אם יהיה "גבור או חלש, חכם או טפש" (נדה טז,ב). וראו בענין זה את קביעתו הנחרצת של המשנה הלכות (חלק ט, שפו) בהתבסס על דברי הגמרא בסנהדרין צ"א ע"ב ש"בשעת פקידה נשמת ישראל נכנסת בגוף ישראל ונקדש בקדושת ישראל... עכ"פ פשוט דודאי ולדות ישראל קדושת ישראל עליהם ונתקדשים משעת פקידה".

אין כאן המקום להאריך ולדון במחלוקת הראשונים לגבי מקור איסור גיורת לכהן, אם מקורו מדין זונה או מדרשת הכתוב ביחזקאל (מד, כב) "כי אם בתולות מזרע בית ישראל"; אם האיסור הוא מדאורייתא או מדרבנן.⁸ בעיוננו זה נרצה להתמקד בדברי הרמב"ם (איסור"ב יח, ג) שכתב בביאור מקור איסור גיורת לכהן: "ש'הואיל ואינה בת ישראל הרי זו זונה ואסורה לכהן" וכן נפסק בשולחן ערוך אהע"ז ו, ח. בין לרמב"ם ובין לראב"ד שחולק על דברי הרמב"ם על אתר וטוען שמקור האיסור בדרשת הכתוב ביחזקאל, עיקר איסור גיורת לכהן נובע מהעובדה שאינה מזרע ישראל, ועל כן בנדר"ד שלאחר גיורה חוזרת להיות בת ישראל למפרע משעת יצירתה ומתייחסת לאביה היהודי, יש לומר שתותר לכהן כדין ישראלית.

ואין הדבר דומה למה שכתב הרב יצחק הרצוג (היכל יצחק, אהע"ז, טז) לדחות בשתי ידיים את ההצעה להתיר לכהן לישא גיורת שנולדה לישראל ונכרית היות והיא מזרע ישראל מבחינה ביולוגית,⁹ כי שם "צד ישראל לא שייך כאן כלל דאין הבת מתייחסת אחרי האב ולא הוה זרעו... לשאר דיני התורה... לאו אביה הוא כלל", ואילו בנדר"ד לאחר הגיור היא מתייחסת לאביה לכל דבר. ואין הכהן אסור מגזירת הכתוב לישא אשה שעברה תהליך גיור, אלא שאסור במי שאינה "מזרע בית ישראל", על כן במציאות שלפנינו בה הגיורת הינה "מזרע בית ישראל", אין בעצם הגרות לאוסרה לכהן בין לרמב"ם ובין לראב"ד (בין שאיסורה מדין זונה ובין מדרשת הכתוב ביחזקאל). דין זה מדויק מהנאמר בדין בת ישראל שנבעלה לנכרי שלדעת חלק מהראשונים בת זו חייבת בגרות¹⁰, ואף על פי כן מלמדת הגמרא (יבמות מה ע"א) שבת זו פסולה לכהן היות ואמה נבעלה מהגוי, שמכאן הוכיח הרב הרצוג (היכל יצחק אהע"ז יז) שאין מעשה הגרות לכשעצמו פוסלתה מלהינשא לכהן.¹¹

8. ראו באנציקלופדיה תלמודית, כרך ו ערך "גיורת", עמ' כב-כד.
9. הצעה זו אומצה על ידי הרב עוזיאל, ראו דבריו בשו"ת פסקי עוזיאל בשאלות הזמן סימן סד. יש לציין שהרב הרצוג הבחין בין נידון זה לבין מתגיירת נכריה שאמה יהודיה, וזאת לדעת הראשונים שמחייבים בגיור את הנולדת מיהודיה שנבעלה לנכרי. לדבריו, בת זו תהיה מותרת לישא כהן לאחר גיורה משום ש"נזרעה בישראל" ממש, שהרי תחילת יצירתה היתה בישראל: "ואפילו לא נאמר כהסברה של הגאון מליסא ז"ל אלא שהנולדת מנכרי שבא על בת ישראל צריכה גירות ואינה נעשית ישראלית למפרע עכ"פ היתה כשירה לכהונה מטעם שנזרעה בישראל שיצאה מגזע ישראלית, ואם כן... יצאה מהכלל של גיורת אסורה לכהן" (ראו בדבריו שם היכל יצחק יז, והשוו לדבריו בתחילת סימן טז בהסבר שהציע לדברי הבית שמואל אהע"ז ז, מב). ויש מקום ללמוד מדבריו אלו אף לנידון דין שהרי פקידתה של בת זו היתה בישראל.
10. בגדרו ההלכתי המדויק של הוולד עד לגיורו נחלקו הדעות וסיכמנו את שיטות האחרונים במאמרנו הנ"ל הערה 4 לעיל.
11. וראו עוד בקובץ תשובותיו של הרב יוסף שלום אלישיב (קובץ תשובות ג, ק"פ) שציין להוכחה זו משם הרב הרצוג וסמך על דבריו להלכה.

מכל הנ"ל יוצא להלכה במקרה שלפנינו שאף אם נחייב בת שנולדה מפונדקאית נכריה להתגייר, הרי שלאור דברינו לעיל, לאחר גיורה תהיה מותרת לכהן.

היות ובת זו לא נולדה מביאת איסור על כן אין בה מפסול הכהונה שדבק בנולדת מביאת עכו"ם בישראלית¹², ולאחר גיורה תוכל להתחתן עם כהן, שאין איסור לישא גיורת כי אם מצווה לישא אשה "מזרע בית ישראל", וזו לאחר גיורה בת ישראל לכל דבר וענין.

ולסיום נעיר בענין החשש שמא יאמרו הבריות שגיורת מותרת לכהן, שיש לאמץ את העצה של הרב הרצוג שיודיעו בשעת הטבילה שהגיור הוא בכדי להחמיר ולצאת ידי כל הדעות, ושגם לדעה המחייבת גיור, גיורת שכזו מותרת לכהן, ובכך בטל החשש שיבואו להחמיר במקרים אחרים "ואין חשש שאם התרנו גיורת כזו לכהונה יתירו גיורת דעלמא שבודאי יבינו שיש הבדל". וציין לדברי המהרי"ט (ח"א סי' ק"ג) דהיכא דהגט וההכרזה ביחד אין חוששין דילמא דאיכא דשמע בהא ולא שמע בהא, ואף הרב אלישיב סמך ידו על דבריו אלו לענין חשש זה (קובץ תשובות ג, ק"פ).

12. ראו שו"ע אהע"ז ז, יז ש"עובד כוכבים ועבד הבא על בת ישראל וילדה ממנו בת, אותה הבת פגומה לכהונה" שכן דין זה נלמד במקורו ביבמות מה ע"א מקל וחומר מדין הנולד מביאת איסור של אלמנה לכהן גדול.